

ALENA PROKOPOVÁ / 25. 1. 2016

Adelheid

Od premiéry ceněného psychologického dramatu Františka Vláčila uplyne 6. dubna šestačtyřicet let. Stravující milostný příběh zasazený do poválečných Sudet a inspirovaný novelou Vladimíra Körnera se nyní vrací do kin.

Obnovenou, slavnostní premiéru si pátý celovečerní snímek režiséra Františka Vláčila odbývá 26. ledna v brněnském kině Scala. Za dva dny pak vstupuje do běžné kinodistribuce. K divákům se tak (v restaurované verzi) vrací film považovaný za jedno z ikonických děl československé kinematografie, který jeho režisér spolu s *Údolím včel* označoval za svůj nejoblíbenější film.

Adelheid měla premiéru 6. dubna 1970, patří však neoddělitelně k československé kinematografii 60. let – a to jak svým tématem a zpracováním, tak přístupem k historické látce. Současně korunuje a uzavírá to období tvorby Františka Vláčila, spojené s relativní tvůrčí svobodou – desetiletí, jež sám režisér otevřel v roce 1960 poetickým dramatem Holubice.

V *Đáblově pasti* (1961), *Údolí včel* a *Marketě Lazarové* (oba 1967) zpracovával Vláčil témata ze starší české historie (18. století, středověk), v *Adelheid* se však vrátil do tehdejší nedávné minulosti. (Diváci měli od doby popisované ve filmu kratší odstup než třeba publikum, jež by v roce 2016 sledovalo snímek o „sametové revoluci“.) Nesporný vliv na Vláčilovu volbu historických témat měl autor literární předlohy Vladimír Körner: po *Údolí včel* a *Adelheid* (která vznikla podle novely napsané na základě filmové synopse, jež v polovině 60. let nebyla schválena k realizaci) měli Vláčil s kameramanem Františkem Uldrichem v úmyslu zfilmovat ještě jeho povídku *Zjevení o ženě rodiče podle svatého Jana*. Temný příběh z dob tatarského vpádu do Čech napsal Körner bezprostředně po srpnu 1968 – a přípravy adaptace *Zjevení* přervaly právě důsledky okupace. Na protest proti ní totiž Vláčil vrátil legitimaci členy komunistické strany. (I za vizuálně úchvatné, mrazivé klima *Adelheid* „vděčíme“ právě neblahému srpnu 1968,

který způsobil posun natáčení z konce léta na podzim a zimu).

K režii dalšího celovečerního filmu – *Dýmu bramborové natě* – byl proto ideově nespolehlivý Vláčil připuštěn až v roce 1976. S Vladimírem Körnerem se režisér spojil ještě ve středometrážním dětském snímku *Sirius* (1974) a čapkovském *Stínu kapradiny* (1984). K období těsně po skončení války se pak Vláčil vrátil ještě ve *Stínech horkého léta* (1977) a *Pasáčkovi z doliny* (1983), kde však už jeho pohled omezovala ideologická objednávka dobové dramaturgie a formovali jej jiní autoři – Jiří Křižan a Ladislav Fuks. Körner podle vlastní předlohy, odehrávající se v obdobném časoprostoru, napsal také scénář k dramatu *Zánik samoty Berhof*, který v roce 1983 režíroval Jiří Svoboda.

Adelheid a její vykladači

Tehdy třiadvacetiletého Vláčila a třicetiletého Körnera v *Adelheid* zajímal víc vztah dvou hlavních hrdinů než dobový kontext a souvislosti. Po *Údolí včel* a *Marketě Lazarové* jde o další vláčilovský tragický milostný příběh, nesený „konfliktem dogmatu a života“^[1] a touhou hrdiny najít náhradu za zničený rodinný krb. Nepochopení, které stojí mezi bývalým českým příslušníkem zahraničního odboje Viktorem Chotovickým (Petr Čepek) a Němkou Adelheid Heidenmannovou (Emma Černá), pramení však také ze střetu touhy a nekompatibility. Krátká anotace ve *Filmu a době*^[2] cituje samotného Vláčila, který říká, že protagonisté „nejsou schopni komunikovat, protože neznají jazyk. Ale oni by nebyli schopni se domluvit, i kdyby ho znali, i když jsou jako rub s líc jedné mince“.

Viktor je znaveným a traumatizovaným válečným hrdinou, postrádá budovatelský zápal a vlasteneckou horlivost vůči poraženému nepříteli. V zapadlém koutě severomoravského pohraničí hledá náhradu za svůj zničený domov – a domnívá se ji najít v domě bývalého nacisty, navíc s dcerou tohoto nacisty. Baladický rozměr vztahu vidí Marie Mravcová^[3] především v tom, že Viktor coby Čech překračuje dobovou morální normu, když projeví lásku Němce. Nakonec však Adelheid – jak říká sám Vláčil^[4] – de facto sám zabíjí a s ní i svou naději na budoucnost. Beznaděj vyznění by byla jinak zabarvená, kdyby záběr na kříž ve finále mohl rezonovat se scénou s německým knězem v kostele, která existovala ve scénáři a byla podle Petra Gajdošíka pravděpodobně i natočena.^[5]

V původní Körnerově synopsi *Adelheid* z poloviny 60. let hrálo větší roli obyvatelstvo pohraniční vesnice, ale jiným způsobem než v českých filmech, které se danou dobou dosud zabývaly. *Ves v pohraničí* (1948) Jiřího Krejčíka a *Nástup* (1952) Otakara Vávry se pohybovaly v typizovaných kulisách a dobově účelových schématech. Přestože už *Uloupená hranice* (1947) Jiřího Weisse a *Návrat domů* (1948) Martina Friče vnesly do pohledu na poválečné události realističtější optiku, ještě v polovině 60. let se Körner na adresu své synopsis dozvěděl, že „doba není zralá pro účtování pro přehodnocování odsunu Němců“.[6] Přitom tvůrci československé nové vlny vnímali jako nutnost přetvořit pohled na vítěze války, ať už šlo o drama Jána Kadára a Elmara Klose *Smrt si říká Engelchen* (1963) či o radikální pohledy scenáristy Jana Procházky (*Ať žije republika* /1965/, *Kočár do Vídně* /1966/), k nimž jejich režisér Karel Kachyňa přidal normalizačně konformní *Cukrovou boudu* (1980).

O tom, že dobová oficiální kritika nechtěla a nemohla mít pro relativizaci a revizi ideových kánonů pochopení, svědčí recenze *Adelheid* z pera kritika deníku Rudé právo Jiřího Hrbase.[7] Ten vyčítá Vláčilovi (a potažmo barrandovské dramaturgii), že příběh hrdinů je odtržený od doby a společnosti, divákem neotřese a ponechává ho tudíž v rozpacích.

Vztah hrdinů *Adelheid* jako přímý odraz doby, v níž film vznikl, můžeme – patrně bez rozpaků – číst zpětně i pod vlivem dalších filmů věnovaných „sudetskému“ tématu. V *Habermannově mlýně* (2010) Juraje Herze a *Sedmi dnech hříchů* (2012) Jiřího Chlumského najdeme snahu demonstrovat prostřednictvím osudů jednotlivců poklesky české národní povahy. Napříč národnostním a politickým spektrem tu vládnu ziskuchtivost a sobectví, které soukromou nevraživost, žárlivost a odplatu přesouvají do roviny politické msty. Důvěra v nějakou ideologii a politickou moc pak v nových „sudetských“ opusech samozřejmě dláždí stejnou cestu do pekel jako jejich cynické zneužívání.

Adelheid (ČSSR 1969), režie: František Vláčil, Scénář: Vladimír Körner a František Vláčil, kamera: František Uldrich, hudba: Zdeněk Liška, střih: Miroslav Hájek, hrají: Petr Čepek, Emma Černá, Jan Vostrčil, Pavel Landovský, Jana Krupičková ad. 99 min.

Poznámky:

[1] Fiala, Miloš, Vláčil, Körner, Adelheid. *Film a doba*, 1969, č. 12, s. 642–645.

[2] Körner – Vláčil – Uldrich, Adelheid. *Film a doba* 1969, č. 4, s. 213.

[3] Mravcová, Marie, *Vladimír Körner: Adelheid*. Česká literatura 1945–1970, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.

[4] Körner – Vláčil – Uldrich, Adelheid. *Film a doba*, 1969, č. 4, s. 213.

[5] Gajdošík, Petr, Adelheid, recenze DVD (Bontonfilm),
http://www.nostalghia.cz/webs/vlacil/clanky/dvd_adelheid_cz.php.

[6] Körner – Vláčil – Uldrich, Adelheid. *Film a doba*, 1969, č. 4, s. 213.

[7] Hrbas, Jiří, Adelheid Františka Vláčila. *Rudé právo*, 1970, č. 31, s. 5.